

РЕЦЕНЗИЯ

от

проф. д-р Ганета Минкова Минкова,

СУ „Св. Климент Охридски“,

Геолого-географски факултет, катедра „Регионално развитие“

Относно: дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по професионално направление 3.7 Администрация и управление” към катедра „Регионално развитие” в ГГФ на СУ „Св. Климент Охридски”.

Автор на дисертационния труд: Елена Митова Каменова

Тема на дисертационния труд: „ВЛИЯНИЕ НА ДЕМОГРАФСКАТА СИТУАЦИЯ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ И СРЕБЪРНАТА ИКОНОМИКА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ СЛЕД 1990 г.“

Научен ръководител: проф. д-р Климент Минев Найденов

Основание за представяне на рецензията: участие в състава на научното жури по защита на дисертационния труд съгласно Заповед № РД -20-119/22.02.22 на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ и решение на първото заседание на научното жури от 17.03.2022 г. Рецензията е изготвена в съответствие с изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), Правилника за неговото приложение (ППЗРАСРБ) и Вътрешните правила за развитие на академичния състав в СУ „Св. Климент Охридски”.

1. Информация за дисертанта

Докторантката Елена Митова Каменова е придобила бакалавърска степен по „Политология” в Софийски университет „Св. Климент Охридски” през 2004 г., а през 2007 г. - магистърска степен по „Международни отношения” в същия университет. Зачислена е в докторска програма „Регионално развитие” в професионално направление 3.7

„Администрация и управление“ към катедра „Регионално развитие“ на Геолого-географски факултет на СУ. Съгласно Заповед № РД 20-145/18.01.2019 г. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ за научен ръководител е определен проф. д-р Климент Найденов. Обучението е осъществено в редовна форма през периода 2019-2022 г. Със заповед № РД 20-450/17.02.2022г.. на Ректора на СУ „Св. Климент Охридски“ поради изтекъл срок, считано от 01.02.2022г.. докторантката е отчислена с право на защита на дисертационния труд.

Елена Каменова има богат административен опит в държавния сектор. В периода 2005-2018г. е държавен експерт в Дирекция „Комуникации“ към Народното събрание на Република България. Работила е в направления, свързани с образователната политика на Народното събрание и институционална публична комуникация, била е Кореспондент на Народното събрание с Европейския център за парламентарни проучвания и документация.

Елена Каменова притежава и дългогодишен преподавателски опит. От 2004г. тя е учител на свободна практика. Преподава английски език и български език за чужденци.

Владее отлично английски език, ползва немски и испански език.

2. Обща оценка на представения дисертационен труд

2.1. Структура и обем на дисертацията

Общият обем на дисертационния труд е 376 страници и включва три глави, увод, заключение, библиографска справка. Обособени са 43 страници приложения, свързани с изследването в дисертационния труд. Основният текст е подкрепен с 55 таблици и 115 фигури.

2.2. Актуалност на проблема

Влошаващата се демографска ситуация в България през последните 30 години се отразява на всички аспекти от обществено-политическия живот от една страна, но от друга може да се повлияе от конкретни, целенасочени мерки, които да смекчат негативните ефекти от демографските процеси. В тази връзка е важно да се изследва влиянието на демографската ситуация в страната върху развитието на човешкия капитал и сребърната икономика.

Развитието на сребърната икономика е от ключово значение, за да се посрещнат предизвикателствата, предизвикани от застаряването на населението. Демографското остаряване е процес, който следва да бъде наблюдаван и изисква предприемането на

своевременни мерки. В контекста на динамиката на демографските процеси и трайната тенденция на застаряване на населението в световен мащаб, съществено значение ще има изготвянето на регионални стратегии за развитие, в които да бъдат очертани конкретни дейности, насочени към възрастните хора.

2.3. Основна изследователска теза

Основната изследователска теза е свързана с проверка доколко динамиката в демографската ситуация в България влияе върху развитието на човешкия капитал и сребърната икономика и в каква степен предприемането на конкретни мерки може да промени определени демографски тенденции.

2.4. Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на настоящия дисертационен труд е да се очертаят основните параметри на демографската ситуация в България в периода 1990 – 2019 г., като се изследват и анализират факторите и причините, които формират демографските процеси и как те влияят върху развитието на човешкия капитал и сребърната икономика в страната, както и да се обоснове, че процесът на влияние е двупосочен.

За постигане на указаната цел в дисертационния труд са поставени и решени следните задачи:

1. Изясняване на актуалната демографската ситуация в Република България;
2. Изследване на демографското развитие на страната;
3. Анализ на влиянието на демографските процеси върху развитието на човешкия капитал и сребърната икономика в Република България; изследване на потенциала на човешкия капитал в България на регионално ниво; проследяване на динамиката на факторите, водещи до демографско остаряване на населението в България и демографските показатели, свързани със застаряването в контекста на динамичната демографска ситуация в Европейския съюз;
4. Анализ на развитието на сребърната икономика в България и преглед на мерките за насърчаване на активния живот на възрастните хора; сребърната икономика като важен европейски приоритет – сравнителен преглед на развитието на сребърната икономика в Германия и Япония;
5. Изследване на предизвикателствата, които поражда застаряването на населението;

6. Очертаване на конкретни идеи за преодоляване на определени демографски проблеми, както и препоръки за подобряване на потенциала на човешкия капитал в България и за развитие на сребърната икономика в страната.

2.5. Обект и предмет на изследването

Обект на изследване е демографската ситуация в България в условията на влошаващи се демографски показатели и нейното отражение върху развитието на човешкия капитал и сребърната икономика в страната.

Предмет на изследване е анализът на демографските процеси в периода от 1990 г. до 2021 г., които определят развитието на демографската политика и влияят върху потенциала на човешкия капитал и върху развитието на сребърната икономика в страната.

2.6. Методи на изследване

В дисертационния труд са използвани базови научни методи – анализ и синтез, индукция и дедукция, исторически метод, метод на хипотезите. Наред с това са използвани и демографски методи, математико-статистически и графоаналитични методи.

2.7. Анализ на дисертацията

В увода правилно са посочени актуалността на проблема и темата на дисертационния труд. Дефинирани са целта и задачите на разработката, както и обекта и предмета на изследването. Очертани са основните тенденции в демографското развитие на глобално ниво.

Глава 1: ТЕОРЕТИЧНИ ПОСТАНОВКИ НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ И СРЕБЪРНАТА ИКОНОМИКА

Разгледани са както историческото развитие на концепцията за човешки капитал, така и методите за измерване на човешкия капитал. Отбелязано е, че формирането на човешки капитал е процес, който е резултат от инвестиции в образованието, здравето, обучението на работното място, от миграциите и информацията. В XXI век редица държави по света, в това число и България, следват съвременните глобални тенденции, които се изразяват в изграждането на нови стандарти на живот и формиране на човешки капитал, които са в синхрон с времето. Докторантът споделя, че образованието се счита за ключов фактор за икономически растеж откакто е представен модела на

американския икономист Робърт Солоу ¹ за растежа. Връзката между образованието и икономическото развитие се реализира чрез пазара на труда. Уменията, придобити в образователната система, следва да бъдат използвани от фирмите в производството на стоки и услуги, така че на работниците да се плащат надници, които са пропорционални на тяхната производителност. Разгледани са застаряването на населението, както и теоретични аспекти и модели на сребърната икономика.

Глава 2. ДЕМОГРАФСКАТА СИТУАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ: РАЗВИТИЕ И ТЕНДЕНЦИИ С АКЦЕНТ ВЪРХУ ПОСЛЕДНИТЕ 30 ГОДИНИ (1990 – 2019 Г.)

Анализирани са общите демографски тенденции, брой и възрастова структура на населението в България. Подробен анализ е направен и на вътрешна и външна миграция на населението в България, раждаемост и плодовитост в България, брачност, съвместни съжителства и бракоразводи, смъртността в България, застаряване на населението в България.

Глава 3: ИЗМЕРВАНЕ НА ПОТЕНЦИАЛА НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ В БЪЛГАРИЯ В ПЕРИОДА 2000 – 2019 Г. АНАЛИЗ НА ВЛИЯНИЕТО НА ДЕМОГРАФСКАТА СИТУАЦИЯ В БЪЛГАРИЯ ВЪРХУ РАЗВИТИЕТО НА ЧОВЕШКИЯ КАПИТАЛ И СРЕБЪРНАТА ИКОНОМИКА

Това е същинската част на дисертацията, която се явява с най-голям приносен момент. Измерен е потенциала на човешкия капитал в България в периода 2000 – 2019 г. Разгледани са подходите при измерване на човешкия капитал. Разработени са показатели за потенциала на човешкия капитал. Анализирани са образователният потенциал в България по райони за планиране. Правилно е отбелязано, че състоянието на образователната система в България в последните 30 години се влияе пряко от демографските процеси, които протичат в страната. Не е подминат и здравния и трудовия потенциал в България по райони за планиране. Интерес представляват и социокултурния и интелектуален потенциал в България по райони за планиране. В заключение е анализиран цялостният потенциал на човешкия капитал в България по райони за планиране. Изведени са перспективи за развитие на сребърната икономика в България в контекста на съвременните демографски тенденции. Разгледани са мерки за развитие на сребърната икономика чрез сравнителен преглед на подходите на Япония и Южна Корея.

¹ Solow, R. 1956. "A Contribution to the Theory of Economic Growth." Quarterly Journal of Economics 70(1):65-94; Достъпно към 20.10.2021 г. на: <http://piketty.pse.ens.fr/files/Solow1956.pdf> ;

Заклучение

В заключението на дисертационния труд са представени основните изводи и резултати от извършения анализ на демографската ситуация в България, от направеното изследване на потенциала на човешкия капитал в страната и от прегледа на състоянието на сребърната икономика. Извършената изследователска и аналитична работа в настоящата дисертация потвърждава формулираната теза в увода и отстоява извода, че демографските процеси, свързани с броя, ръста и структурата на населението, влияят и до голяма степен определят социалното, икономическото и политическото развитие на България в дългосрочен план. Демографските явления обаче не определят всичко, защото демографските траектории могат да се променят чрез икономически мерки, политически и институционални реформи, промени в технологиите, културните норми и поведението. В дисертационния труд демографските процеси в страната са изследвани в дълбочина и са очертани основните тенденции в демографското развитие. В допълнение на това са изведени конкретни доказателства, че неблагоприятните тенденции се задълбочават и се открояват с устойчивост. Напълно сме съгласни с дисертанта, че човешкият капитал има важна роля за икономическото развитие, за производителността на труда и за създаването на иновации и, че развитието на човешкия капитал и сребърната икономика в България ще има решаваща роля за преодоляване на съществуващите регионални диспропорции в страната по отношение на петте компонента на човешкия капитал, които са изследвани в настоящата дисертация – образователен, здравен, трудов, социоекономически и интелектуален потенциал, както и доминиращата демографска тенденция на застаряване на населението.

3. Оценка на научните приноси

Приемам е четирите научни приноса на докторанта, а именно:

1. Направен е теоретичен обзор на развитието на концепцията за човешкия капитал, неговото формиране и методите за измерването му. Разгледани са подробно научни теории и изследвания за връзката между човешкия капитал и икономическия растеж, които са използвани като основа за провеждане на изследване на потенциала на човешкия капитал в България, като в хода на разработката е доказана неговата ключова роля за икономическото развитие на страната.

2. Предложено е обобщено схващане и теоретичен обзор на основните понятия и класификации, свързани с развитието на сребърната икономика в контекста на застаряване на населението. Разгледани са теориите за застаряването на населението и отражението му върху икономическия растеж и производителността. Представени са два успешни модела на сребърната икономика – в Германия и Япония. Формулирани са конкретни препоръки за развитието на сребърната икономика в страната.
3. Направена е оценка и анализ на демографската ситуация в България, като са разгледани основни фактори и показатели, които обуславят демографското развитие на страната.
4. Изследван е потенциала на човешкия капитал и неговите компоненти в България по райони за планиране в периода 2000 – 2019 г. За целите на изследването поотделно са измерени образователния, здравния, трудовия, социокултурния и интелектуалния потенциал на регионално ниво чрез подбор на показатели и прилагане на статистически метод. На базата на резултатите от проведеното изследване е направен подробен анализ на състоянието на човешкия капитал в България, както и на отражението на демографската ситуация върху неговото развитие. Формулирани са изводи и конкретни препоръки и идеи за повишаване ефективността на човешкия капитал в страната

4. Публикации по дисертацията

Представеният в автореферата списък на публикациите по темата на дисертационния труд съдържа четири доклада (три на български език и един на английски език).

1. Kamenova E., “Human Capital Potential in Bulgaria by region 2000 - 2019”, First Annual Transform4Europe PhD Conference Proceedings “Societal Transformations and Sustainable Development with Respect to Environment in the Post-Covid-19 Digital Era”, December, 2021 (под печат);
2. Каменова Е., Найденов Кл., „Изследване на потенциала на човешкия капитал в България по райони за планиране в периода 2000 – 2019“, Сборник доклади от научни конференции „География и регионално развитие“ – Созопол, септември 2021;

3. Каменова Е., „Раждаемост и плодовитост в България след 1990 г. Сравнителен преглед на показателите на държавите-членки на Европейския съюз“, Сборник доклади от научни конференции „География и регионално развитие“ – Созопол, септември 2020;
4. Каменова Е., „Развитие на човешкия капитал“, Сборник доклади от научни конференции „География и регионално развитие“ – Созопол, септември 2019;

5. Автореферат

Депозираният автореферат е в обем 56 страници. С изключение на обема автореферата е съставен съобразно изискванията и отразява съдържанието на дисертационния труд. Приложена е и декларация за оригиналност.

6. Критични бележки, препоръки и въпроси

Смята ли докторанта да продължи да се занимава с научни изследвания?

Какви препоръки би дала на правителството по отношение на сребърната икономика?

Заключение

Дисертационният труд на тема „Влияние на демографската ситуация върху развитието на човешкия капитал и сребърната икономика на Република България след 1990 г.“ отговаря на изискванията на ЗРАСРБ, ППЗРАСРБ, и на Вътрешните правила за развитие на академичния състав в СУ „Св. К. Охридски“.

В заключение смятаме, че представеният за рецензиране дисертационен труд на Елена Каменова Митова е завършен, на много добро научно ниво, със задълбочен аналитичен елемент и открояващи се ясно практико-приложни качества. От направения анализ, справката за приносите и изводите в заключението смятаме, че докторанта се е справил успешно с поставените в началото цел и задачи. Предложеният труд доказва, че дисертантът показва задълбочени знания, умения и подготовка за самостоятелно използване на методите на научното изследване, научната литература, статистическа и друга информация. Представеното научно изследване отговаря напълно на изискванията за дисертационен труд. Дисертацията съдържа необходимите научни и научно-приложни резултати. Представения дисертационен труд е актуален и в завършен

вид. В работата са демонстрирани практически резултати които представляват *оригинален принос* на докторанта. Изложението е ясно и богато илюстрирано, а езикът и стилът са в съответствие със стандартите за научност и достоверност.

Качеството на дисертационния труд и на съпътстващите документи ми дават основание да дам категорично положителна оценка (ДА) относно присъждането на образователната и научна степен „доктор” на докторант ЕЛЕНА МИТОВА КАМЕНОВА
Научна област 3. Социални, стопански и правни науки, Професионално направление 3.7. Администрация и управление.

12.04.2022

Подпис:

(проф. д-р Ганета Минкова)